

С. Ф. МАМЕДОВА

Азербайджанський Державний Економічний Університет, м. Баку

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 80–89

Розглянуто теоретико-методологічні основи регулювання якості життя населення, основні показники якості життя населення, концепції бідності. Відзначено необхідність регулювання якості життя населення з боку держави, окреслено політику і напрями реформ, які держава повинна проводити для поліпшення життя населення.

Підвищення рівня і якості життя населення є стратегічним напрямом розвитку будь-якої країни світу, в тому числі й Азербайджанської Республіки в XXI ст. Громадяни Республіки сподіваються, що Азербайджан являтиме собою сильну соціальну державу і надалі зі справедливим суспільством, здоровим народом, забезпеченими сім'ями, вільними громадянами. Для того щоб досягти всього цього, проводитиметься добре виважена державна соціальна і економічна політика, спрямована на поліпшення рівня і якості життя населення Азербайджанської Республіки [6; 8; 10]. Якість життя є найважливішим показником життя населення в кожній країні, адже кожен громадянин бажає жити гідним життям та задовольняти свої потреби.

Специфіка економічного розвитку різних країн не може визначатися швидкоплинними потребами розвитку економіки і суспільства. Кожна з країн вирізняється різноманітними, властивими саме цій країні, особливостями. Саме особливості відрізняють країни одна від одної. Вони формуються протягом тривалого періоду. Щоб вирішити соціальні та економічні проблеми, потрібно враховувати всі ці особливості. Кінцевою метою будь-якого розвитку є забезпечення добробуту країни.

Практично в усіх країнах світу проводяться різного роду заходи в таких найважливіших галузях, як освіта, охорона здоров'я, культура, житлова сфера, аграрно-промисловий комплекс тощо. Здійснюються заходи щодо поліпшення демографічної ситуації в країнах. Від стану вказаних сфер залежать самопочуття всього суспільства, демографічний добробут країни [7], і громадяни в цій діяльності очікують на активну роль держави. Вони вважають, що саме держава повинна створити для них такі умови. Разом з тим ефективність будь-якої соціальної політики полягає в тому, щоб у її програмах, проектах

були враховані інтереси всіх верств населення. Кожна держава повинна мати відповідну саме їй ідеологію (цілі, принципи, завдання) і заходи їх реалізації.

Для сучасної економіки країни важливим завданням є підвищення рівня життя населення. Якість життя є багатограним явищем і формується під впливом багатьох чинників [1; 3–5; 15; 16]. Вивчення цих чинників дасть змогу детальніше і глибше обґрунтувати динаміку рівня життя населення. Тому постає питання про показники його оцінювання. До найбільш узагальнених з цих показників відносять “якість життя населення”, який є головним критерієм оцінювання ефективності соціально-економічної системи.

Якість життя населення — це ємна категорія, що охоплює практично всі сфери його життєдіяльності.

Теоретико-методологічною основою дослідження якості життя населення є теоретичні розробки світової громади вчених. В основу методології покладено підходи, завдяки яким є можливість аналізувати та оцінювати якість і рівень життя населення. Для оцінювання якості життя використовують різні методи: історико-генетичний, компаративістський, категоріальний, транзакційний тощо. Так само можна використовувати методи схематичного уявлення і способи графічного й аналітичного відображення.

Якість життя для людей невідривна від цілей, які вони ставлять перед собою. Людина хоче бути задоволеною не тільки особистим життям, а й становищем у суспільстві та в країні в цілому. Адже це відбивається на самопочутті самої людини.

Для практичних і методологічних цілей важливо оцінити якість життя основних сфер загалом. До основних сфер якості життя можна віднести трудове і сімейне життя, побут і підтримку здоров'я, життя непрацевдатних, дозвілля, навколишнє середовище та ін. Кожна з цих сфер має свої специфічні особливості, що вимагає якісного оцінювання. Якщо утворити з них загальну систему, то вийде досить велика і складна структура. Дослідники, які розглядають рівень життя як самостійну категорію, випустили з уваги, що ступінь задоволення потреб не можна визначити двома різними способами, навіть якщо вони є взаємопов'язаними категоріями. Рівень життя є складовою якістю життя.

Загальною їх якістю є те, що вони показують ступінь задоволення потреб людей. Н. М. Римашевська [11] розглядає показник “рівень життя” як систему двох груп показників: “одна з них — це умови життя людей (детермінанти рівня життя), інша — показник поведінки людей у сфері споживання”. Домінантами тут є різноманітні людські потреби. До числа найбільш узагальнюючих запропоновано віднести показник “рівень якості життя населення”, до складу якого входять: вартість послуг на душу населення; кількість і вартість житлової площі на людину; частка витрат на харчування в складі витрат працюючого і пенсіонера; вартість харчування на людину; наявність і розмір вкладу на людину; витрати на освіту на одну дитину. Запропоновано також ввести новий показник вимірювання якості життя населення — рівень якості життя, який об'єднує всі її складові з диференціацією за рівнями: найвищий, середній, низький.

Якість життя перебуває в дослідницькому полі багатьох наук, серед яких філософія, політологія, соціологія, соціальна демографія, що дає змогу говорити про необхідність міждисциплінарного підходу до поняття “якість життя”. Проблеми, пов’язані з визначенням поняття якості життя, обговорювалися представниками різних наук з давніх часів. Постановка цих питань знайшла відображення в міркуваннях про сенс життя, природу, людину, чесноти, допомогу ближнім, багатство, благо тощо, перші згадки були зафіксовані ще у працях античних філософів.

Початок формуванню соціально-економічного підходу можна віднести до епохи першої промислової революції. У цей період на перший план висувається обговорення проблем, що стосуються бідності і багатства. Про це свідчать назви праць того часу: “Рассуждение о природе богатства и денег” П. Бугагільберта [2], “Размышления о создании и распределении богатства” А. Тюрго [13], “Исследование о природе и причинах богатства народов” А. Сміта [12] та ін. У ХІХ ст. англійський учений Бентам запропонував шкалу “обчислення задоволення”, за допомогою якої можна виміряти ступінь благополуччя індивідів. Ця ідея знайшла підтвердження у дослідженнях представників утилітаризму, які вважали, що сама людина інтуїтивно дає оцінку власного життя. Причому вони відзначали, що матеріальні блага цікавлять особистість тільки в тій мірі, в якій вона здатна задовольнити свої потреби. Уявлення про рівень добробуту як певні стандарти життя формувалися у працях А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса та ін.

На початку ХХ ст. англійський економіст, представник кембриджської школи, А. Пігу [9] вперше вводить термін якості життя. Причому слід зазначити, що концепція Пігу якоюсь мірою послужила створенню нової концепції “держава загального добробуту”. А. Пігу розглядає механізми забезпечення загального добробуту, мірою якого виступає для використання цієї техніки і нових технологій необхідний інтелектуальний національний потенціал, спрямований на вирішення завдань економічного розвитку конкретної країни. У межах економічного підходу існує група дослідників, що стоїть на так званих песимістичних позиціях, орієнтованих на розгляд економічного зростання як фактора погіршення якості життя (Т. Адорно, Г. Макузе, Е. Мішан, Л. Мемфорд, Ф. Розак, Б. Скінер, Ю. Хабермас, члени Римського клубу, Е. Фромм та ін.). На їхню думку, наука і техніка, погіршуючи навколишнє середовище, негативно впливають на життя людини. Ці вчені вважають, що людство повинно уповільнити або навіть зупинити економічне зростання, скоротити споживання матеріальних благ, оскільки людина, втративши матеріально, набуває духовно.

Англійський вчений Е. Мішан висунув ідею зупинки економічного зростання, вважаючи, що тільки ця зупинка здатна поліпшити якість життя людей. Для доказу цього положення науковець вводить поняття “соціальна вартість”. Інакше кажучи — це оцінювання нанесеної суспільству шкоди у процесі економічного зростання, у разі продовження якого соціальна вартість зростатиме, а якість життя буде різко погіршуватися.

Е. Фромм вбачає шлях поліпшення якості життя в гуманізації техніки, підпорядкуванні її людиною. З його точки зору, особистість є продуктом взаємодії між вродженими потребами і тиском соціальних норм, що виникають у суспільстві і виявляються його продуктом. Причиною погіршення якості життя він вважає науково-технічний прогрес і культ матеріального споживання, який поглинув духовне начало. Сучасне суспільство, орієнтоване на економічне зростання, яке зробило ставку на роботизацію і автоматизацію, він називає патологічним суспільством тому, що воно забуло про людину. Так, Е. Фромм зазначає [14], що “психологічний автомат, у який перетворюється людина, живий лише з точки зору біології, в емоційному плані він мертвий, він функціонує як живий, але життя, проте, йде, випаровується, немов пар”. Вчений вважає, що автоматизація призводить до погіршення якості життя людини, що перетворює її в робота, людина позбавляється індивідуальності, вона стає безсилою, байдужою, незадоволеною, пасивною, її розумовий розвиток – односторонній.

Концепція У. Бека презентує “суспільство ризику”, в якому людина втрачає контроль над природою, над тим, що створено ним самим – гідроелектростанціями, греблями, атомними об’єктами тощо. У своїй концепції У. Бек розглядає наслідки економічного зростання для розвитку, суспільства і людини. “Суспільство ризику”, збільшуючи матеріальний добробут, перетворює людину на істоту беззахисну перед природними та соціальними катастрофами. У навколишньому світі існує велика кількість різних ризиків, пов’язаних із виробництвом, торгівлею, рухом. Це ризики, які можна прогнозувати і якими можна керувати. Однак у сучасному світі виникли нові ризики, якими неможливо керувати. Цей тип ризику Бек визначає, як результат взаємодії людини і навколишнього середовища, до якого входять ядерна енергія, виробництво різних хімікатів, генна технологія, економічні катастрофи. Все це погіршує якість життя населення.

Іншою теорією в межах екологічної парадигми є концепція альтернативної цивілізації (Л. Барун, І. В. Бестужев-Лада, Г. Гендерон та ін.). За нею, досягнення високої якості життя можливе в межах альтернативної цивілізації, яка орієнтована на кількісне, а не якісне зростання, що передбачає зміну умов, принципів і сенсу існування. І. В. Бестужев-Лада визначає альтернативну цивілізацію як “низькоенергетичну” в сенсі економічнішого споживання енергії, високостійку в плані відновлення глобальних балансів, на яких ґрунтується людство, екологічно чисту, повністю демілітаризовану і справді людяну.

Наведемо перелік умов життєдіяльності, які в сукупності складають поняття “рівень життя”:

1. Народжуваність, смертність, тривалість життя.
2. Санітарно-гігієнічні умови життя.
3. Рівень споживання продовольства.
4. Житлові умови.
5. Можливості освіти і культури.
6. Умови праці та рівень зайнятості.
7. Баланс доходів і витрат.

8. Споживчі ціни.
9. Забезпеченість транспортом.
10. Можливості для відпочинку.
11. Система соціального забезпечення.
12. Забезпечення прав і свобод людини.

Не всі з цих умов можна уявити в кількісному вигляді. Найчастіше для оцінювання рівня життя застосовують показники, що охоплюють не всі, а лише кілька параметрів.

Одним з основних показників розглядають розмір доходу на душу населення, який дає можливість порівнювати рівень життя груп населення як в одній країні, так і між країнами. На них спираються своєрідні економічні стандарти. Часто так само розглядаються:

- середній ВВП на душу населення;
- валовий національний дохід.

Рідше можна зустріти:

- індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП) (це набагато ширше поняття, ніж валовий національний дохід, що враховує, крім економічних показників, очікувану тривалість життя, рівень грамотності й освіти);
- індекс Біг-Мака: ціни на Біг-Мак у різних країнах.

Доходи населення — це особисті доходи (грошові кошти) населення, що використовуються для оплати витрат. Доходи можуть залежати від того, якими факторами виробництва володіє та чи інша людина. Чим вищий дохід, тим краще ним можна задовольнити свої потреби, а також відкладати частину заощаджень.

Фактори, що спричиняють бідність, є різноманітними і зазвичай взаємопов'язаними. Їх прийнято поділяти на групи:

- економічну, що виявляється слабкою конкурентоспроможністю галузі, безробіттям або низькою продуктивністю праці та заробітною платою;
- соціально-медичну, що враховує такі фактори, як старіння, підвищення захворюваності та зростання інвалідності;
- демографічну, що відбиває наявність неповних сімей чи утриманців у родині;
- освітньо-кваліфікаційну, яка пов'язана з рівнем освіти та професійної підготовки;
- політичну, що показує залежність від військових конфліктів, вимушеної міграції;
- регіонально-географічну, яка обумовлена нерівномірним розвитком регіонів;
- релігійно-філософських та психологічних факторів.

Широко застосовуються три основні концепції (підходи) до визначення бідності: абсолютна, відносна та суб'єктивна.

Концепція абсолютної бідності майже схожа з поняттям межі бідності. Межа бідності — це певний дохід. Якщо людина володіє доходом нижчим межі бідності, то вона вважається бідною людиною. Подібно межу

бідності можна визначати за наявністю замалої власності. Якщо людина володіє засобами меншими певної вартості, то вона вважається бідною.

Міра відносної бідності виставляє відносну межу бідності, і до неї приміряють доходи населення. Коли доходи населення ростуть, а їх розподіл не змінюється, то відносна оцінка залишається в цьому разі незмінною. Концепція відносної бідності є складовою концепції нерівності. Але це не означає, що якщо рівність менша або більша, то і відносна бідність буде меншою, або навпаки. Засновником відносної концепції бідності є П. Таунсенд, який вважав, що бідність — це такий стан, при якому через брак коштів не кожен член суспільства може дозволити собі жити так, як більшість. Поняття багатимірної деривації було введено Таунсендом тому, що поряд з харчуванням, житловими умовами, одягом, предметами тривалого користування він використовував і показники соціальної деривації, що включають характер зайнятості, особливості проведення дозвілля, освіти та ін.

Концепція, за якою вважається, що власне сама особа може визначити, чи є вона бідною, є концепція суб'єктивної бідності. Для визначення суспільного оцінювання суб'єктивної бідності існує безліч підходів. За їх допомогою можна дізнатися, скільки людей вважають себе бідними. Межу бідності за цього підходу можна виявити, ґрунтуючись на опитуваннях громадської думки, і співставивши їх з даними про доходи населення.

Згідно з соціологічними дослідженнями більшість громадян вказали, що життя бідних людей відрізняє їх від інших, передусім тим, що вони погано харчуються. Люди, які належать до бідних, не можуть дозволити собі жити в нормальних житлових умовах, правильно харчуватися, купувати ліки, відвідувати вчасно лікарів, придбати пристойне взуття та одяг (а іноді взагалі ніяке). Бідних умовно можна розділити на 2 групи: “за доходом” — вже наведених та врахованих статистикою, і “за позбавленнями” — зазнають позбавлень навіть за відносно непоганих доходів (хвороба, утриманці тощо).

Серед державних заходів щодо зниження бідності виділяють:

- 1) створення умов для зростання економіки держави чи регіонів і, відповідно, підстав для збільшення доходів населення;
- 2) підтримання макроекономічної стабільності;
- 3) проведення антиінфляційної політики;
- 4) встановлення мінімального розміру оплати праці;
- 5) розробка соціальних програм і механізмів їх реалізації.

Якість життя — категорія, за допомогою якої характеризують істотні обставини життя населення, що визначають ступінь гідності та свободи особистості кожної людини.

Відповідно до визначень ООН соціальна категорія якості життя включає 12 параметрів, з яких на першому місці стоїть здоров'я. Якість життя, пов'язане зі здоров'ям, можна розглядати як інтегральну характеристику фізичного, психічного і соціального функціонування здорової і хворої людини, засновану на її суб'єктивному сприйнятті.

Поняття “якість життя, обумовлене здоров’ям”, дало можливість виділити параметри, що описують стан здоров’я, турботу про нього і якість медичної допомоги із загальної концепції якості життя.

Існують такі критерії оцінювання якості життя, обумовленого здоров’ям:

- 1) фізичні (сила, енергія, втома тощо);
- 2) психологічні (емоції, рівень когнітивних функцій, самооцінка);
- 3) рівень незалежності (повсякденна активність, працездатність);
- 4) суспільне життя (особисті взаємини, суспільна цінність);
- 5) навколишнє середовище (безпека, екологія, забезпеченість, доступність);
- 6) якість медичної допомоги, інформації, можливість навчання, побут.

Індекс розвитку людського потенціалу ІРЛП є інтегральним показником, який розраховується щорічно для того, щоб виміряти і порівняти рівень життя, грамотності, освіти і довголіття в різних країнах. Вони є основними характеристиками людського потенціалу. Саме індекс розвитку людського потенціалу є головним інструментом при порівнянні розвитку країн.

Індекс був розроблений у 1990 р. групою економістів і публікується у звітах ООН щодо розвитку людського потенціалу. При підрахунку ІРЛП враховуються 3 види показників:

- 1) очікувана тривалість життя — оцінює довголіття;
- 2) рівень грамотності населення країни (середня кількість років, витрачених на навчання) та очікувана тривалість навчання;
- 3) рівень життя, оцінений через ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) у доларах США.

При цьому застосовують науково обґрунтовану узагальнену систему показників, що характеризує кількісні і якісні характеристики соціально-економічної диференціації соціального розвитку. Серед таких показників:

- коефіцієнт диференціації індексу розвитку людського потенціалу, який характеризує ступінь відмінності у соціально-економічному розвитку аналізованих країн, регіонів усередині країни, соціальних груп;
- коефіцієнт диференціації індексу здоров’я (довголіття) дає змогу порівняти рівень здоров’я населення в одній країні з іншою;
- коефіцієнт диференціації індексу освіти — показник, що визначає рівень освіти в різних країнах. Завдяки йому можна дізнатися, в якій країні рівень освіти кращий, а в якій гірший;
- коефіцієнт диференціації індексу доходу визначає ступінь економічної диференціації аналізованих країн;
- коефіцієнт диференціації індексу смертності, як показник відмінностей у стані здоров’я порівнюваних країн або регіонів;
- коефіцієнт диференціації рівня професійної освіти, що відображає відмінності в охопленні навчанням другого і третього ступеня освіти в досліджуваних країнах або регіонах;
- інші інтегральні показники.

Інтегральні індекси — це ті індекси, завдяки яким стає можливим вмістити в одну шкалу індекси кількох показників, що виявляє відмінності з різних

сторін дослідження. У теорії людського розвитку використовують такі індекси інтегрального показника:

- індекс фізичної якості життя — вимір якості життя або добробуту населення країни;
- істинний показник прогресу — вимір економічного зростання. Він може використовуватися замість ВВП;
- валове національне щастя — спроба визначити життєві стандарти через психологічні цінності.

Отже, різні спільноти вчених і політиків сперечаються про подальший розвиток людства. Спираючись на тезу, що головною цінністю є життя людини, наголошуючи саме на ньому, вони висувують різні пропозиції та гіпотези. Зокрема, необхідність регулювання якості життя пояснюється тим, що замість економічних критеріїв тепер доцільно застосовувати критерії якості. Від того, які висновки будуть напрацьовані в цій галузі, надалі залежатиме як розвиток всього людства, так і якість життя кожного окремого індивіда. Якість життя відіграє основну роль у соціальному розвитку будь-якого суспільства, і кожне суспільство саме формує для себе зміст цього поняття.

У 2012 р. Азербайджан прийняв Концепцію розвитку “Азербайджан–2020 погляд у майбутнє”. Основним пунктом даної концепції є розвиток людського капіталу та створення ефективної системи соціального захисту населення. Для того щоб забезпечити працюючих громадян гідним рівнем життя, будуть проводитися заходи зі збільшення мінімальної заробітної плати. Мінімальна заробітна плата буде доведена до мінімальних життєвих стандартів і відповідатиме встановленому в європейських країнах нормативу 60 % від суми середньомісячної заробітної плати. У Концепції передбачено створення національної інформаційної системи в галузі праці та зайнятості, встановлення системи моніторингу та аналізу стану. Все більше вдосконалюватиметься система соціального забезпечення населення, зміцнюватиметься матеріально-технічна база підприємств, що надають соціальні послуги, розширюватимуться їх види та якість, а також розвиватиметься сектор недержавних та некомерційних організацій, що функціонують у цій сфері. Водночас підвищиться число квартир (будинків) соціального призначення, буде забезпечено право на проживання в цих будинках осіб з уразливих верств населення, буде уніфіковано соціальні допомоги, продовжаться заходи щодо підвищення їх сум та ін.

Джерела

1. *Баженов*. Качество жизни населения: теория и практика. Москва, 2002. 178 с.
2. *Boisguillebert P.* Dissertation sur la nature des richesses, de l'argent et des tributs. Chap. II // *Economistes fin-anciers du XVIII-e siècle*. Paris, 1843. p. 397.
3. *Бушцев В. В., Голубев В. С., Коробейников А. А.* Человеческий капитал для социогуманитарного развития. Москва, 2008. 96 с.
4. *Васильев В. П.* Качество и уровень жизни населения Российской Федерации. Москва: ЭКОС, 2007. 117 с.

5. Злобина Г. Ю. Качество жизни: структурные составляющие и перспективные направления развития. Москва: Социум, 2007. 96 с.
6. Ильхам Алиев: В Азербайджане растет продолжительность жизни людей, снижается материнская и детская смертность [Электронный ресурс] // Агентство Азери-Пресс (АРА). URL: <http://ru.ara.az/news>
7. Копнов В. А. Холистический подход к улучшению качества жизни [Электронный ресурс] // Официальный сайт Института качества жизни г. Екатеринбург. URL: <http://www.institutkachestva.ru/html/sm.php>
8. Население Азербайджана [Электронный ресурс] // EREPORT.RU Мировая экономика. URL: <http://www.ereport.ru/stat.php?razdel=country&count=azerbaijan&table=prusia>
9. Пугу А. Экономическая теория благосостояния. Москва, 1983. 83 с.
10. Президент Ильхам Алиев: 2013 год был очень успешным для Азербайджана [Электронный ресурс] // Trend News Agency. URL: <http://www.trend.az/news/politics/2226865.html>
11. Римашевская Н. М. Человек и реформы. Секреты выживания. Москва, 2003. 392 с.
12. Smith Adam. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (1776) / Edwin Cannan, ed. London: Methuen & Co., Ltd. 1904 // Library of Economics and Liberty. URL: <http://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html>; accessed 25 April 2017
13. Turgot Anne Robert Jacques. Reflections on the Formation and Distribution of Wealth / Condorcet, trans.(?) London: E. Spragg. 1793 // Library of Economics and Liberty. URL: <http://www.econlib.org/library/Essays/trgRfl.html>; accessed 25 April 2017
14. Fromm Erich. Escape From Freedom. New York: Henry Holt and Company, 1994. 301 p.
15. Rath Tom, Harter Jim. Wellbeing: The Five Essential Elements. New York: Gallup Press, 2010. 229 p.
16. Щербакова Екатерина. Уровень и качество жизни в странах СНГ существенно различаются [Электронный ресурс] // Демоскоп Weekly. Электронная версия бюллетеня Население и общество. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2010/0415/barom03.php>

Необхідність регулювання якості життя пояснюється тим, що економічні критерії доцільно доповнити критеріями якості. Від того, які висновки будуть напрацьовані в цій галузі, в майбутньому залежатиме як розвиток всього людства, так і якість життя кожного окремого індивіда. Якість життя відіграє основну роль у соціальному розвитку будь-якого суспільства, і кожне суспільство саме формує для себе зміст цього поняття. У 2012 р. Азербайджан прийняв Концепцію розвитку “Азербайджан–2020 погляд у майбутнє”. Основним пунктом даної концепції є розвиток людського капіталу та створення ефективної системи соціального захисту населення.

The need to regulate the quality of life because the economic criteria it is time to supplement quality criteria. From what conclusions will be worked out in this area in the future will depend on how the development of mankind and the quality of life of each individual. Quality of Life plays a major

role in the social development of any society. And every society just creates for himself the meaning of this concept. In 2012, Azerbaijan adopted the Concept of "Azerbaijan-2020 looking to the future". The main point of this concept is the development of human capital and an effective system of social protection.

Необходимость регулирования качества жизни объясняется тем, что экономические критерии пришло время дополнить критериями качества. От того, какие выводы будут наработаны в этой области, в дальнейшем будет зависеть как развитие всего человечества, так и качество жизни каждого отдельного индивида. Качество жизни играет основную роль в социальном развитии любого общества, и каждое общество само формирует для себя смысл этого понятия. В 2012 г. Азербайджан принял Концепцию развития "Азербайджан-2020 взгляд в будущее". Основным пунктом данной концепции является развитие человеческого капитала и создание эффективной системы социальной защиты населения.

Надійшла 22 листопада 2016 р.